

El Consell de la Terra el 1419: d'assemblea a òrgan de representació

Susanna VELA i PALOMARES

Els segles XIV i XV són l'escenari de la consolidació del règim polític i institucional andorrà, que es mantindrà vigent durant els segles posteriors, XVI i XVII. Aquest procés de consolidació institucional apareix documentat mitjançant privilegis i ordinations, i de forma molt especial, per les accions judicials i per l'actuació dels Cosenyors i de la xarxa d'oficials i representants estesos pels seus dominis jurisdiccionals i territorials.

En el curs dels segles baix medievals la personalitat política d'Andorra va anar guanyant fesomia, sobretot quan entrà en relació amb les autoritats senyoriales i actuà reclamant, pactant o transigint directament amb els Cosenyors o amb els seus representants i els de les comunitats veïnes quan s'havien de resoldre qüestions relacionades amb emprius i establir pactes per a l'aprofitament de pastures, entre altres drets.

Des del segle XIV trobem documentades actuacions fetes per part de tota la universitat de les valls mitjançant la designació d'uns delegats, interlocutors davant les instàncies senyoriales i veïnals sobre la base de les sis universitats de les parròquies de les valls. Aquestes delegacions es fan esporàdicament, per necessitat i sense regularitat; són sindicatures especials o expressament delegades per anar a resoldre conflictes concrets, acordar compromisos amb comunitats veïnes o formular reclamacions contra la senyoria.

El 1364 els andorrans, mitjançant tres síndics i procuradors de les universitats de les valls, adrecen una cèdula a la Cort per protestar pels abusos comesos pels Veguers que ens descriu diferents aspectes de la vida de les comunitats de les valls.

D'aquestes formes primeres de govern i representació, les assemblees dels caps de casa de les valls, es passarà a un òrgan més reduït i més o menys permanent: el Consell de la Terra d'Andorra, format per representants de les universitats de les parròquies (de 2 a 3 jurats) i que serien escollits, anualment, del conjunt de tots els caps de casa. Cal distingir així dos nivells en l'àmbit de l'organització política i administrativa de les valls: una organització local, estructurada en parròquies i gestionada per les universitats i els quarts, i una organització general de les valls, amb la representació de totes les universitats.

Tindríem una organització *esglaonada* –Casa, Quart, Comú i Consell de la Terra–, que s’ocuparia de la gestió i el control de l’aprofitament de l’espai entès com a lloc comú (els comunals) l’accés al qual era comunitari però la seva explotació es feia de forma particular. En l’àmbit comunal, aquests òrgans de govern estarien representats, en un primer moment, per jurats o prohoms, als quals els era confiada la defensa i l’administració dels béns comunals i intervenien en la recaptació de la quèstia (col·lectors). El nom de *jurats* serà substituït, progressivament, pels noms de *cònsols* i *consellers*. Es tracta d’un grup d’escollits al servei de la comunitat, encara que en desconeixem la procedència i l’organització exacta però és plausible que es tractés de persones amb una certa significació social i econòmica. Hem de suposar que les reunions d’aquests comuns aplegaven tots els caps de casa de cada un dels pobles de la parròquia, en una mena d’assemblees obertes, i que s’hi escollien els seus representants per anar a defensar els interessos col·lectius amb autonomia i poder suficient per pactar i convenir amb altres comunitats i senyors sobre els usos i l’explotació dels recursos naturals.

Consell de la Terra d’Andorra

Aquesta organització *esglaonada* sembla culminar en l’òrgan de govern que aplegaria els representants de tots els comuns i universitats de les valls: el Consell de la Terra, aspecte que ha portat alguns historiadors a afirmar que les valls d’Andorra no eren res més que una federació de comuns (Viader, 2003), una estructura assentada sobre un sistema econòmic que permetia l’apropiació privada dels béns col·lectius, gestionat o arbitrat per una classe dirigent que en garantirà la reproducció social controlant els òrgans de govern local i que, salvades les diferències, perpetuarà el sistema polític andorrà fins al segle XIX.

Al llarg dels segles baix medievals es documenta la tendència a restringir el nombre de participants als consells tant de parròquia com de la reunió dels representants de les universitats de les valls. El procés de desplaçament de les assemblees generals dels caps de casa (prohoms) per un òrgan de govern reduït i més o menys permanent es porta a terme durant el segle XV, encara que de forma poc clara. Desconeixem la periodicitat d’aquestes assemblees, però sembla que s’aplegarien en consell quan es tractava de solucionar els problemes que afectaven la generalitat de les valls, especialment els que estaven relacionats amb la jurisdicció senyorial de les valls i els de trànsit de mercaderies i bestiar.

L’11 de febrer de 1419 Francesc de Tovià, bisbe d’Urgell, reconeix l’òrgan de govern comunitari, el Consell de la Terra, i concedeix una mena de reglament per al seu funcionament de forma més regular. Deu mesos més tard, el lloctinent del veguer del comte, Ramon de Capdevila, ratificava l’establiment d’aquest òrgan de govern. Sabem que anteriorment ja existia aquesta assemblea amb uns delegats, els prohoms, amb certes funcions de representació i decisió d’àmbit general.

La demanda formulada per Andreu d’Alàs s’ha d’emmarcar en la qüestió que enfrontava els andorrans amb la vila de Puigcerdà i les universitats de la vall de Querol a raó del pagament de la lleuda. Els andorrans expliquen que per resoldre assumptes suscitats amb altres comunitats han de fer “ajustament e aplegar consell per deliberar e acordar que deuen e poden fer ... e ordenar i constituir síndics o missatgers ... e això no poden fer sense aplegar

consell". Atès el problema que representa fer ajustaments de tots els homes de les valls (que per reunir-se han de venir de 2 o 3 llegendes o de més lluny i deixar els seus treballs, i que és poc operativa una assemblea amb tantes persones, ja que tants camps tants enteniments, demanen que d'ara endavant s'ordini, un cop a l'any, el Consell –de tots– en un lloc determinat per poder elegir i assignar dos o tres homes de cada parròquia, que juraran en forma acostumada, i que puguin elegir o fer síndic o síndics, missatger o missatgers per representar els interessos de les valls.

Tindriem, doncs, un consell format per un mínim de dotze i un màxim de divuit jurats i pròcers, els quals designarien un o diversos representants –Síndics–, encarregats dels assumptes a tractar en nom de tots els andorrans.

Aquesta concessió no dona res que no posseïssin des de feia temps, motiu pel qual ens porta a pensar que es tracta de l'accés al poder d'un grup de notables que volen controlar al seu favor el Consell de la Terra en detriment de la generalitat dels andorrans: d'una banda, els jurats i els pròcers que semblen proposar la modificació en el funcionament del consell, i de l'altra, el conjunt dels andorrans (Viader, 2003).

És un procés d'estructuració que s'ha d'entendre en el marc de l'organització d'una ramaderia orientada al benefici comercial, en la qual cal controlar tots els espais on es produeix i regular qui, com i quan aprofita les millors herbes. Probablement és també el moment de l'assumpció dels comunals com a propis per part dels òrgans de govern local, dominats cada cop més per l'oligarquia ramadera.

Lligat amb aquest aspecte ens trobem el problema de la representació. Desconeixem a quins principis o realitats obeeïa la representació, per què en un moment determinat Canillo té més representants (fins a sis) que una altra parròquia com Andorra (només quatre). Podem pensar en una representació proporcional a l'extensió dels territoris, pel que fa a riquesa econòmica o a un determinat nivell de població? Els documents, però, són imprecisos a l'hora de descriure el nombre de prohoms, homes i còsols que formen aquesta assemblea. El 1433 es reuneixen al porxo de Sant Esteve d'Andorra la Vella sis jurats de les universitats de les valls i uns síndics, i el mateix any un nombre indeterminat de jurats i prohoms actuen en nom de la terra d'Andorra. Més tard trobem tretze prohoms –dos de cada parròquia i tres per Canillo– que actuen en nom de les universitats dels llocs de les valls d'Andorra.

A partir de 1448 sembla clar que el Consell de la Terra està format pels còsols i els consellers de cada una de les universitats de les valls, un màxim de 24, però en una sessió de Sancogesma, el 1484, es reuneixen 10 consellers. No serà fins a l'any 1493 quan es documenta una casa on es reuneix el Consell de les valls d'Andorra. Els documents tornen a ser molt imprecisos a l'hora de descriure les persones que representen la generalitat de les valls: poden ser tres homes (1401) quan es tracta de solucionar l'afer de la lleuda de la vall de Querol; dos missatgers per demanar la franquesa del pagament del maestrat de ports (1403); sis síndics i procuradors que compareixen davant el capítol d'Urgell (1437), o sis còsols de les sis parròquies signant un compromís amb el bisbe referent al pes i al valor que havien de tenir els formatges (1497).

Competències del Consell de la Terra

El Consell negociava amb els senyors i els seus representants les qüestions relacionades amb la defensa de les llibertats i els privilegis i, en particular, la jurisdicció i defensa de la terra, dels comunals, de les herbes, dels boscos i de les aigües (1433, 1440) així com la seva explotació i ús de forma genèrica (1433 i 1499), la provisió i treta de blats, i la talla de tributs –la quèstia– (1433). Poden acordar i resoldre en les causes de veí a veí i d'universitat a universitat, i en qüestions de camins, carrers i closos, aspectes que es tractaran d'acord amb les ordinacions de Santacília, si bé que adaptades, per a la gestió de les servituds rurals i urbanes.

Els andorrans precisen, l'any 1364, com es poden apropiari del seu espai, els anomenats *comunals*, a les parts altes i a les riberes dels rius: de forma individual poden apropiari-se l'extensió de terrenys per fer prats en tanta quantitat com als homes o a la major part dels homes de la universitat els sembli bé; els poden posar en conreu i tancar-hi el seu bestiar així com altres usos i, finalment, poden canviar o vendre aquests cortals sense necessitar l'autorització dels seus senyors. Totes aquestes formes d'aprofitament pressuposen el principi de gratuïtat, atesa la seva destinació pública. Aquesta gratuïtat, però, presenta alguna excepció, en tant que és possible la percepció d'uns cànon per a l'aprofitament dels béns comunals: poden vendre les pastures dels llocs comuns (tant si es tracta de conllugar les herbes, de carbonar o d'agafar els troncs i la fusta) i esmerçar el preu en benefici del comú de la universitat.

Un dels documents més preciosos per analitzar aquestes competències són les ordinacions promulgades pel Consell de la Terra en les sessions de Sancogesma, al maig o juny (1454-1500), un conjunt de normes establertes per a l'organització i el règim de la comunitat.

L'autor del document atribueix la redacció d'alguna de les ordinacions als segles XIII i XIV, i en fer-ho reproduïx els noms dels representants dels andorrans que apareixen en dos documents més antics: en l'arbitratge del comte Roger Bernat III relatiu a l'aprofitament de les muntanyes de Perafita i Frontanyà per part dels homes d'Andorra la Vella i els de Sant Julià de Lòria, el 1289, i en un requeriment presentat pels jurats andorrans a Ramon de l'Areny, saig comtal, relatiu a la restitució del pagament de la quèstia, el 1390. Sabem que la facultat que els andorrans tenen sobre la gestió i l'explotació dels béns comunals els és reconeguda almenys des del 1364, però es fa difícil pensar en l'existència d'un òrgan de govern, com el que documentem al segle XV, que promulgui textos normatius en dates tan pretèrites. Es tractaria d'unes ordinacions redactades durant el segle XV però que l'autor adscriu volgudament a segles anteriors per legitimar la possessió, la competència i la potestat que, des de vell antuvi, té el Consell de la Terra sobre la gestió i l'explotació dels comunals.

En els segles anteriors ja es documentaven disposicions emanades dels Consenyors o dels seus representants per la via de privilegis on es consignava la potestat i els drets que els andorrans tenien de gestionar i defensar els dominis comunals. Els drets que es recullen en la major part de la documentació fan referència als drets d'ús i d'aprofitament que la col·lectivitat exerceix sobre les pastures, boscos, erms i aigües. Calia un sistema, una organització sociopolítica que administrés i defensés aquests drets i béns comuns. Una organització, el Consell de la Terra i els consells de Comú assumiran la possessió dels béns comunals i conservaran el dret d'aprofitament de la col·lectivitat regulat per normes. En una comunitat de

muntonya l'accés als comunals ha estat bàsic per a la seva existència i reproducció. La regulació de l'accés i la defensa era necessària, no tan sols per a la pròpia comunitat sinó per a la supervivència del règim feudal i senyorial establert sobre l'explotació i el producte d'aquests recursos: la ramaderia.

Els plets iniciats al segle XIV se segueixen repetint amb les comunitats veïnes de Viliella, Lles i Travesseres, d'Aós, Civís i Arcavell, Vallcivera i la Llosa, la Vall de Querol, Tor i Arànsor o la Vall de Siguer.

L'autoritat feudal esmerça el seu esforç a afavorir aquest sistema agropastoral que es tradueix en la concessió contínua de privilegis i franquises, assegurant el pas dels ramats pels seus dominis i jurisdiccions, atorgant poders per defensar pastures i emprius.

El Consell de la Terra exercirà la regulació genèrica de la lleva de les quèsties, de fer efectiva la recaptació del delme i les rendes eclesiàstiques, i de la talla de la quèstia, la imposició sobre els cabalers i els adults solters. De fet, almenys des del 1364, els andorrans eren obligats per part dels jurats a declarar el que posseïen a l'hora de llevar la quèstia. Per últim, en qüestions de manteniment de l'ordre, el 1472, els prohoms del consell podran nomenar un capità amb la potestat de poder perseguir i arrestar els malfactors que es trobin a les valls.

Per concloure aquest paper

Comptem amb unes competències clarament identificades, exercides i defensades pel Consell de la Terra d'Andorra.

Sembla també clar que els consellers que representaven la terra d'Andorra eren a la vegada representants –jurats, prohoms i també consellers– de les comunitats locals, els comuns. Aquest òrgan reduït confirmat el 1419 passa a representar tota la comunitat, una mena d'assemblea de notables que es fa amb la representació anual de la comunitat de les valls.

Confiam que noves recerques aportin dades sobre el funcionament d'aquests òrgans de govern i del sistema d'elecció dels seus representants així com del pes que hi tenen les importants famílies ramaderes.

Susanna Vela i Palomares,

historiadora i cap d'àrea de l'Arxiu Nacional d'Andorra, exministra i primera secretària del Partit Socialdemòcrata (PS)